

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.L5@regeringskansliet.se

Yttrande över utkast till lagrådsremiss – En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld

Justitiedepartementets dnr Ju2025/01157

Svea hovrätt har granskat utkastet utifrån de utgångspunkter hovrätten främst har att bevaka. Hovrätten att tidigare yttrat sig över promemorian *Straffansvar för psykiskt våld* (Ds 2022:18). I det yttrandet utvecklas synpunkter kring kriminalisering och legalitetsprincipen som hovrätten även fortsättningsvis hänvisar till. Därutöver har hovrätten beträffande det nu remitterade utkastet till lagrådsremiss följande synpunkter.

Psykiskt våld som ett särskilt brott

Som hovrätten tidigare anfört finns det ett behov att stärka det straffrättsliga skyddet avseende psykiskt våld. Utkastets förslag till bestämmelse innebär – i jämförelse med tidigare förslag i promemorian – en precisering i rätt riktning, men även med denna precisering kvarstår oklarheter kring hur olika gränsdragningar ska göras vid tillämpningen av bestämmelsen. Hovrätten efterfrågar t.ex. förtydliganden kring hur ”förolämpningar” i den föreslagna bestämmelsen förhåller sig till förolämpningsbrottet i 5 kap. 3 § brottsbalken. Det bör bl.a. förtydligas om det är avsett att finnas ett utrymme för att bedöma uttalanden som inte skulle ha ansetts som straffbara enligt 5 kap. 3 § brottsbalken som förolämpning i den föreslagna bestämmelsens mening och därmed tillräckligt klandervärda för att ingå i ett åtal för psykiskt våld. Motsvarande frågeställning uppkommer också i fråga om hur ”otillbörligt tvång” i den föreslagna bestämmelsen förhåller sig till straffbestämmelsen om olaga tvång, såvitt avser andra meningen i första stycket i 4 kap. 4 § brottsbalken.

Det bör också ytterligare förtydligas vad som krävs för att straffbara kränkningar i form av hot, tvång eller övervakning ska ha varit ”otillbörliga” och därmed nå upp till den objektiva standard som enligt utkastet ska värderas av domstolarna. I utkastet utvecklas visserligen resonemanget på s. 36–37. Enligt hovrättens mening kommer rekvisiten, främst tvång och övervakning, innebära en mängd svårtillämpade gränsdragningsproblem som inte fullt ut belyses i utkastet. I utkastet berörs det som sannolikt kommer att utgöra de mest svårbemästrade frågorna i praktiken, nämligen sådana kopplade till relationen mellan föräldrar och barn. Det kan i rättstillämpningen uppkomma frågor kring t.ex. när en strikt eller till och med auktoritär uppfostran inneburit ett otillbörligt tvång eller otillbörlig övervakning eftersom handlandet varit ”oacceptabelt med hänsyn till rådande sociala eller etiska normer” (jfr utkastet till lagrådsremiss, s. 36). Såsom det sägs i utkastet är det visserligen slutligen upp till domstolarna att

i varje enskilt fall pröva om beteendet är att anse som otillbörligt. En någorlunda förutsebar och enhetlig tillämpning kommer dock att förutsätta en tydligare reglering och konkreta exempel i förarbetena som tar sikte på de svåra gränsdragningssituationer som kommer att uppkomma. Utan tydligare preciseringar är hovrätten av uppfattningen att utkastets förslag inte kan läggas till grund för lagstiftning. Ytterligare preciseringar är alltså en nödvändighet för att förslaget ska kunna genomföras. I första hand bör en sådan precisering ske i lagtext.

Den föreslagna bestämmelsen är konstruerad som ett s.k. abstrakt farebrott. Hovrätten instämmer i att det är den lämpligaste konstruktionen av de skäl som anges i utkastet (s. 37–38) och noterar att motsvarande konstruktion finns t.ex. i bestämmelserna i 4 kap. brottsbalken om olaga hot och ofredande. Den föreslagna bestämmelsens rekvisit för den effekt som kränkningarna typiskt sett ska kunna orsaka är utformad så att kränkningarna ska ha varit ägnade att *allvarligt skada personens självkänsla*. Enligt hovrättens mening finns det anledning att i det fortsatta beredningsarbetet överväga en annan utformning.

Som påpekas i utkastet är visserligen begreppet självkänsla välkänt genom att det utgör ett rekvisit för fridskränkningssbrotten och hedersförtryck. Båda dessa brottstyper förutsätter dock att det först är styrkt att ett visst antal specifika brott har begåtts. Att brottsligheten varit ägnad att allvarligt skada självkänslan är därför i dessa fall inte ensamt avgörande för straffansvarets omfattning. I fråga om psykiskt våld kommer dock rekvisitet att få en större betydelse, eftersom det är mer oprecisa och i sig inte nödvändigtvis straffbara handlingar som tillsammans typiskt sett ska kunna ha haft den effekten. I så måtto kommer bestämmelsen mer att likna olaga hot, där ett agerande typiskt sett ska ha orsakat allvarlig rädsla, och ofredande där det ska ha varit fråga om handlingar som typiskt sett kränkt någons frid på ett kännbart sätt. I ljuset av detta kan det ifrågasättas om självkänsla är ett tillräckligt tydligt begrepp som avgränsar det straffbara området till beteenden som är så pass klandervärda att det motiverar ett straffansvar. Detta inte minst eftersom överväganden kring en persons självkänsla i mångt och mycket kan sägas vara kopplade till personens subjektiva upplevelser och självbild.

I utkastet till lagrådsremiss anges på s. 37 att ”det i praktiken (ska) handla om situationer som kan leda till psykiskt lidande eller andra allvarliga konsekvenser för den enskilde. Det psykiska lidandet kan komma till uttryck hos den enskilde genom känslor som t.ex. rädsla, obehag och otrygghet”. Vidare sägs det på s. 38 att ”Ett beteende som utgör ett angrepp på någons självkänsla kan också beskrivas som ett angrepp på personens psykiska hälsa, det vill säga en kränkning av friden”. Enligt hovrättens mening kan det finnas skäl att ta fasta på dessa bakomliggande resonemang och förtydliganden, genom att i stället för *allvarligt skada självkänslan* ange att kränkningarna ska ha varit ägnade att *orsaka allvarligt psykiskt lidande* för den utsatte. Det kan anmärkas att begreppet *psykiskt lidande* inte är främjande för domstolarna att pröva, eftersom det ingår i prövningen av ersättning för sveda och värk i 5 kap. 1 § 3 p. skadeståndslagen.

För det fall brottet psykiskt våld ska ingå som ett led i de olika fridskränkningssbrotten och i hedersförtryck, innebär den föreslagna bestämmelsens nuvarande lydelse att rekvisitet som tar sikte på den typiska effekten måste prövas i två led, vilket i sig kan leda till tillämpningsproblem. Detta undviks om det i stället anges att kränkningarna ska ha varit ägnade

att orsaka allvarligt psykiskt lidande för den utsatte. Här föreslagen lydelse medför enligt hovrättens bedömning att bestämmelsen i sig blir ytterligare avgränsad och innebär även att samma rekvisit inte prövas i två led för det fall att straffbestämmelsen om psykiskt våld ska omfattas av fridskränkningssbrotten.

På s. 45 i utkastet till lagrådsremiss uppmärksammas frågan huruvida åtal kan väckas för nyupptäckta gärningar som avser samma tidsperiod som ett tidigare åtal för psykiskt våld. Rättskraftens omfång och konsekvenserna av detta, dvs. att nyupptäckt brottslighet som hade kunnat ingå i brottet eventuellt inte går att lagföra, bör utredas ytterligare. Eftersom rekvisiten för psykiskt våld inte helt korresponderar med specifika brottsbeskrivningar i t.ex. 3 och 4 kap. brottsbalken, bör det inte underskattas vilka problem som kan uppkomma i den praktiska rättstillämpningen när rättskraftens omfång ska avgöras.

Straffskalan för psykiskt våld föreslås vara högst fyra års fängelse. Hovrätten konstaterar att det är en vid straffskala och ifrågasätter om det inte ska vara motsvarande straffskala som t.ex. i bestämmelsen i 3 kap. 5 § brottsbalken, där misshandelsbrott av normalgraden kan innebära fängelse i högst två år. För det fall det anses finnas behov av att straffskalan ska gå upp till fyra år bör det övervägas om det i stället ska införas ett grovt brott vid sidan av normalgradsbrottet.

Utvidgning av brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse, barnfridsbrott och hedersförtryck

För det fall brottet psykiskt våld införs har hovrätten inga synpunkter på att det omfattas av brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck utöver frågan kring beaktande av samma rekvisit i två led om självkänsla används för att ange den abstrakta faran. Vad gäller barnfridsbrott ser hovrätten särskilda tillämpningsproblem. Ansvar för psykiskt våld förutsätter upprepade kränkningar vilket innebär att det kan uppkomma svåra bedömningar kring de omständigheter som barnet ska ha bevittnat för att straffansvar för barnfridsbrott ska föreligga, särskilt eftersom handlingar utgörande tvång och övervakning i sig torde kunna utföras på ett sätt som ett barn inte kan uppfatta som ett angrepp på föräldern.

Hovrätten har inga synpunkter på förslaget att förolämpning förs in i brottskatalogerna för fridskränkningssbrotten, olaga förföljelse och hedersförtryck.

Ekonomiska konsekvenser

Den bedömning som har gjorts av kostnadsökningen för Sveriges domstolar framstår som högst tveksam. Det är oklart hur den har tagits fram. För det fall att förslaget antas bör detta följas upp och utvärderas.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättslagmannen Camilla Olsson, hovrättsråden Lars Wallinder och Emma Regné samt tf. hovrättsassessorn Alicia Svensson, föredragande.

Camilla Olsson

Alicia Svensson